

Research Paper

The Localization of Sustainable Landscape Indicators in Iranian Rural Ecosystem Based on the Mental-Evaluative Images of Stakeholders

*Leila kowkabi¹, Gholamreza Akrami²

1. Assistant professor, Department of Urban Design, Faculty of Architecture and Urban Planning, University of Art, Tehran, Iran.
2. Associate professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture, University of Tehran, Tehran, Iran.

Citation: kowkabi, L., & Akrami, Gh. (2021). [The Localization of Sustainable Landscape Indicators in Iranian Rural Ecosystem Based on the Mental-Evaluative Images of Stakeholders (Persian)]. *Journal of Rural Research*, 11(4), 728-745, <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2020.299366.1478>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2020.299366.1478>

Received: 12 Mar. 2020

Accepted: 12 Sep.2020

ABSTRACT

Each part of the landscape has a distinctive character, which offers a unique sense of place. Moreover, there are specific cultural backgrounds, which have influenced the settlement patterns of regions and countries. The rural landscape patterns are particular contexts since they have cultural characteristics. As local residents in rural areas tend to use modern technology, preservation of cultural values and natural attractions should not be underestimated. There are many criteria that must be considered in order to achieve sustainability. This research has been done by investigating the sustainable landscape indicators in the Iranian rural ecosystem based on the stakeholders' attitudes. Iran's geographical location and natural characteristics import a wide climatic diversity that ranges from semi-arid to subtropical. Therefore, four villages with different climates were selected: 1. Furg, a village in Darmian rural district, South Khorasan province in the hot and dry climate; 2. Anbooh, a village in Roodbar, Gilan province, in the cold and mountainous climate; 3. Dastak, a village in Astane-Ashrafieh, Gilan province, in the moderate rainy climate, and 4. Tabl, a historic village in Gheshm, Hormozgan province, in the hot and humid climate of Iran. The researchers analyzed the rural landscape and defined the main characteristics that shape the sustainable rural landscape, based on the research method. The results indicate that the economy of rural areas has been strongly dependent on natural resources exploitation. Also, the recent technological advancements in exploitation, loss of rural livelihood, and increased social demand for the amenity aspects of these resources have dramatically changed the rural landscape and visual quality.

Key words:

Sustainable Landscape Indicators, Rural Ecosystem, Mental-Evaluative Image, Cultural Landscape, Landscape Transformation

Copyright © 2021, Journal of Rural Research. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-noncommercial 4.0 International License which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

Extended Abstract

1. Introduction

E

ach part of the landscape has a distinctive character, which offers a unique sense of place. Moreover, there are spe-

cific cultural backgrounds, which have influenced the settlement patterns of regions and countries. Rural settlements represent rural production patterns and social culture in rural territorial systems. This system reflects the interaction processes between human activities and the geographical environment. Human activities in the geo-

* Corresponding Author:

Leila kowkabi, PhD

Address: Department of Urban Design, Faculty of Architecture and Urban Planning, University of Art, Tehran, Iran.

Tel: +98 (21) 66733401-4

E-mail: L.kowkabi@art.ac.ir

graphical environment create special features in the rural landscape. Today, the rapid changes are seen as a negative evolution because they lead to the loss of diversity, coherence, and identity, which were characteristic of the traditional cultural landscapes.

This research has been done by investigating the sustainable landscape indicators in the Iranian rural ecosystem based on the stakeholders' attitudes. Given the fact that the destruction of rural environments and their valuable elements is taking place, it is necessary to identify and explain the indicators of a sustainable rural landscape in accordance with the conditions in Iran.

2. Methodology

This research has been done by analytical and survey method with the aim of finding sustainable landscape indicators and factors affecting it in accordance with the background conditions of Iran's rural ecosystem. For this purpose, in addition to participatory observation, the interview technique was used, and two groups of rural community were interviewed:

1- The main interview is semi-structured and has been used to obtain the villagers' answers.

2- The supplementary interview contains open-ended questions and has been used to obtain the opinions of local experts.

Also, in the research process, the stakeholders were asked to draw mental maps (their perception of a favorable rural perspective).

Iran's Geographical Location and natural characteristics import a wide climatic diversity that ranges from semi-arid to subtropical. Therefore, four villages with different climates were selected: 1. Furg, a village in Darmian rural district, South Khorasan province in the hot and dry climate; 2. Anbooh, a village in Roodbar, Gilan province, in the cold and mountainous climate; 3. Dastak, a village in Astane-Ashrafieh, Gilan province, in the moderate rainy climate, and 4. Tabl, a historic village in Gheshm, Hormozgan province, in the hot and humid climate of Iran.

3. Results

The researchers analyzed the rural landscape and defined the main characteristics that shape the sustainable rural landscape, based on the mental-evaluative images of rural residents and stakeholders. The results show that de-

spite the diversity and differentiation, the vernacular rural landscapes have a kind of unity and harmony.

Based on the analysis of the findings, two categories of main indicators have been identified: 1. The most important indicators that shape the sustainable rural landscape and 2. The main indirect factors that have a secondary influence on the rural landscape.

4. Discussion

Discussion- The research results indicate that the most important indicators of the sustainable rural landscape are: "the appropriate natural location of the rural settlement", "the existence of amazing and admirable natural landscapes", "the role of vernacular construction techniques and materials used based on the different climatic conditions and cultures (vernacular architecture)", "unity of village landscape in combination with nature and the surrounding area", "rhythmic composition of the heterogeneous landscapes (the combination of rural settlement texture with the vast open area, farmlands, and gardens together with the pastures and natural landscape)" all of which form the identity of the rural landscape.

The main secondary factors that indirectly affect the sustainable rural landscape are: "Diverse sources of rural household income", "Traditions and unique cultural customs", "Events and ceremonies", "the sense of place", "The effects of income on paying more attention to the building facade and the rural architecture"; which all can be considered as intangible indicators of a sustainable rural landscape.

5. Conclusion

In this study, research participants (villagers) considered the indicator: "diverse sources of rural household income" (including agriculture, animal husbandry, and rural industries) and the indicator: "the effects of income on paying more attention to the building facade and the rural architecture" to be more effective than other economic indicators. But overall, a smaller percentage of respondents found the economic indicators to be highly influential in a sustainable rural landscape.

One of the reasons could be the indirect and gradual effects of economic developments on the rural landscape because the term "landscape" is usually associated with the indicators that appear directly on the appearance of the environment or the objects, while the secondary indicators show their effects gradually, indirectly and follow-

ing the main factors; therefore, more research is needed to find these effects.

Acknowledgments

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

بومی‌سازی نشانگرهای منظر پایدار در زیست بوم روستایی ایران با تاکید بر منظر ذهنی-ارزیابانه ذی‌اثران

*لیلا کوکبی^۱، غلامرضا اکرمی^۲

۱- استادیار، گروه طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر، تهران، ایران.

۲- دانشیار، گروه معماری، دانشکده معماری، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۲۲ اسفند ۱۳۹۸

تاریخ پذیرش: ۲۲ شهریور ۱۳۹۹

منظر روستایی مبین تعامل و تفاهم انسان و طبیعت بوده و در عین سادگی ظاهری، موزون، پیچیده و جذاب است. ماهیت منظر روستایی در ارتباطی تنگاتنگ با محیط طبیعی و بستر زمینه‌ای و در عین حال متأثر از تعامل عمیق انسان با طبیعت است. منظر اصیل و با هویت روستایی ایران، در سال‌های اخیر دستخوش دگرگونی شده است، به طوری که در بسیاری از روستاها، شاهد تخریب بستر طبیعی، دگرگونی بافت و عناصر بارز کالبدی و به تبع آن، تغییر ارزش‌های فرهنگی آن هستیم. به دلیل وجود تفاوت‌های شرایط زمینه‌ای روستاهای ایران با پیشینه پژوهش‌های قبلی، ضروری است، ابعاد منظر روستایی بر اساس تجربیات زیست بومی ذی‌اثران و در انطباق با شرایط زمینه‌ای روستا بررسی شود. پژوهش به روش تحلیلی و پیمایشی و با هدف یافتن نشانگرهای منظر پایدار و عوامل تأثیرگذار بر آن متناسب با شرایط زمینه‌ای زیست‌بوم روستایی ایران انجام شده است. به این منظور ضمن مشاهده مشارکتی، با دو گروه از جامعه روستایی (مصاحبه اصلی-نیمه ساختار یافته-جهت پاسخگویی ساکنین روستا و مصاحبه تکمیلی-با سؤالات باز-جهت اخذ نظرات آگاهان محلی) مصاحبه شده است. به علاوه از مصاحبه‌شوندگان خواسته شده نقشه‌های ذهنی (ذهنیت خود از منظر مطلوب روستایی) را ترسیم کنند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که منظر بومی روستاها به‌رغم وجود تنوع و تمایز، دارای نوعی وحدت و همخوانی هستند و بر اساس تحلیل یافته‌ها، برخی نشانگرهای پراهمیت که به منظر روستایی وحدت و تنوع بخشیده و آن را پایدار ساخته‌اند، و همچنین عوامل ثانویه‌ای که به‌طور غیرمستقیم بر منظر روستایی تأثیرگذار بوده‌اند، مشخص شدند.

کلیدواژه‌ها:

نشانگرهای منظر پایدار، زیست‌بوم روستایی، منظر ذهنی-ارزیابانه، منظر فرهنگی، تحولات منظر

مقدمه

این دوران، شاعران کلاسیک تقریباً در تمام دنیا، طبیعت اهلی روستایی و زراعی پرورش یافته را جایی قابل تحسین برمی‌شمردند که در آن «زیبایی» ارتباط تنگاتنگی با «سودمندی» داشت. (Porteous, 2013:97).

در گذشته فعالیت‌های اولیه نظیر کشاورزی، ساختار سنتی منظر طبیعی روستایی را تشکیل می‌دادند (Hauser, et al., 2016) و مطلوبیت آن مربوط به شاخص‌هایی مانند خاک مناسب و تولید محصول بیشتر بود. اما منظر روستایی در گذر زمان کارکردهای متنوع‌تری یافته؛ به طوری که امروزه کیفیت بصری، سلامت محیط‌زیست، معیارهای زیبایی و ارزش‌های فرهنگی و میراثی در منظر روستایی مهم به شمار می‌آیند (Viskovicnika, 2017; Paquette & Domon, 2003). پژوهش‌های دومونا^۲ و بانسکی و

روستاها قدیمی‌ترین مکان استقرار و سکونتگاه دائمی انسان هستند که در شرایط اقلیمی و زمینه‌ای متفاوت و طی روندی پیچیده و بطئی شکل گرفته و در تعامل با طبیعت تکامل یافته‌اند؛ به طوری که نه تنها شرایط زیستی مناسبی برای ساکنین خود فراهم آورده، بلکه از طبیعت نیز در تناسب با توسعه پایدار بهره جسته است. در تاریخچه منظر، از «منظر روستایی» به عنوان «منظر میانه» نام برده می‌شود. پورتوس^۱ معتقد است بین کوهستان و طبیعت بکر از یک سو و شهر مصنوع از سوی دیگر، منظر میانی حاصل از اقدامات کشاورزی، واقع شده است. او این تعریف را به ایدئال‌های روستایی که در قرن نوزدهم مقبول کمال‌گرایان «زیبایی» واقع شده بود نزدیک و مرتبط می‌داند. در

2. Domona

1. Porteous

* نویسنده مسئول:

دکتر لیلا کوکبی

نشانی: تهران، دانشگاه هنر، دانشکده معماری و شهرسازی، گروه طراحی شهری.

تلفن: ۰۲۱-۶۶۷۳۳۴۰۱-۴

پست الکترونیکی: L.kowkabi@art.ac.ir

روستایی ایران است. با این هدف، سؤالات زیر مطرح می‌شود:

۱- در زیست‌بوم روستایی ایران، چه ویژگی‌ها و اجزایی، نشانگری پراهمیت برای منظر پایدار روستایی محسوب می‌شوند؟

۲- چه نشانگرهایی در حفظ، ارتقا یا تضعیف پایداری منظر روستایی در شرایط زمینهای ایران تأثیرگذارتر به شمار می‌آیند؟

در راستای یافتن پاسخ سؤالات فوق، در این پژوهش تلاش شده علاوه بر واکاوی ویژگی‌های منظر پایدار روستایی از خلال ادبیات نظری، با تمرکز بر تجربه و ادراکات ذهنی ذی‌اثران جامعه روستایی، نشانگرهای حائز اهمیت تحلیل و تبیین شوند. به این منظور داده‌های پژوهش به صورت میدانی و با حضور پژوهشگران در محیط روستا، با استفاده از مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و دریافت نقشه‌های ذهنی جامعه محلی گردآوری شده است. سؤالات ترکیبی از سؤالات باز (مصاحبه) و سؤالات چندگزینه‌ای بوده و برای افزایش اعتبار پژوهش، داده‌ها در دو قالب مجزا شامل ۱- ساکنین محلی روستا و ۲- مطلعین محلی، گردآوری شده است.

مروری بر ادبیات موضوع

خوانش و تفسیر منظر روستایی با تأکید بر منظر ذهنی ارزیابانه

برای کشف ابعاد شکل‌دهنده و عوامل تأثیرگذار بر منظر روستایی، ضمن مشاهده و بازخوانی آن، دریافت تفسیرها و واکنش‌های متنوع کلامی و رفتاری ذی‌اثران مفید و راهگشا خواهد بود؛ چرا که نیروهایی که مضمون و محتوای اصلی فضای اطراف یک روستا را شکل می‌دهند، برآیند روابط و فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بوده و ردپای خود را در منظر روستا برجای می‌گذارند. از این رو می‌توان گفت بین نیروی اجتماعی و فرهنگی در مقیاس تاریخی، با شکل بوم‌شناختی جوامع، رابطه مستقیمی وجود دارد. توسلی نیز نیروهای اجتماعی - فرهنگی و مانند آن را، شکل‌دهنده توده و فضا، طی زمان‌های طولانی می‌داند. در تأیید این نکته، می‌توان به تغییرات ایجادشده در منظرهای روستایی که در پی تحولات اقتصادی نمود یافته، اشاره کرد (Tavassoli, 1997; Finka et al., 2009; Rapoport, 2016).

از آنجا که شرح‌حال هر فرهنگی، از منظر آن قابل بازخوانی است، بنابراین خوانش منظر ضرورتی برای برنامه‌ریزی و طراحی هماهنگ و منطبق با فرهنگ خواهد بود (Motloch, 2000). در عین حال به واسطه حضور انسان در سکونتگاه‌های انسانی که به‌عنوان یک کنشگر فعال و متفکر قادر به اصلاح خود و قواعد حاکم است، تغییرات همواره در حال وقوع است (Antonson, 2018)، از این رو شهر و روستا، پدیده‌هایی در حال تغییر و توسعه‌اند که مرتب الگوهای پاسخ‌دهنده خود را سازماندهی می‌کنند (Bell, 2012).

با این نگاه، منظرهای روستایی در عین سادگی، دارای

وسولوسکا^۳ مبین این است که در قرن گذشته برخوردار از زمین‌های کشاورزی و کیفیت منابع جنگلی، به‌تنهایی یک منبع اصلی به شمار می‌آمده، در حالی که در قرن بیست‌ویک، کیفیت منظر است که منبع اصلی برای توسعه مناطق روستایی محسوب می‌شود. به‌علاوه، ارتباط بین ساکنین و محیط پیرامونشان نیز در حال تغییر است (Banski & Wesolowska, 2010; Domona, 2011). مک‌گراناهان^۴ در پژوهش خود، تأثیرات منظر روستایی بر تغییرات جمعیتی را اندازه‌گیری کرده و نشان داده است که مناطق روستایی که جذب‌کننده جمعیت جدید در طول دوره مورد مطالعه بوده‌اند، آن‌هایی هستند که ترکیبی از جنگل‌ها و منظر باز، توپوگرافی متنوع، منابع آب و یا محدوده‌هایی از نواحی کشاورزی متراکم را در خود داشته‌اند (McGranahan, 2008).

بسیاری از روستاها ویژگی‌های مطلوبی مانند: طبیعت پیرامون، منظر مزارع و باغات، مراتع و چراگاه‌ها و بافت کالبدی موزون و بومی دارند (Akrami, 2010)؛ هر چند این عوامل جاذبه بالقوه روستا محسوب شده و استفاده از این توان‌ها به‌عنوان مزیت‌های درآمدزا مطرح است، اما در همین حال تجارب گویای شدت بیشتر دگرگونی‌های منظر روستایی در روستاهای دارای توان محیطی و پرجاذبه است (Walsh, 2020; Domona, 2011) تا جایی که گاهی داشتن مزایای بالقوه فوق برای یک روستا، به بهای آلوده شدن منابع آن، تخریب بصری و اکولوژیکی روستا رقم می‌خورد (Viskovicnika, 2017).

روستاهای ایران به دلیل تکامل تدریجی و تعامل با زمینه، با طبیعت پیرامون خود در هماهنگی کامل قرار داشته‌اند و این ویژگی، منظر موزونی را برای روستاهای ایران ماندگار کرده است. متأسفانه در سالیان اخیر در کشور تحولات متعددی در بافت کالبدی و محیط طبیعی پیرامون روستاها رخ داده و منظرهای اصیل روستایی را دستخوش دگرگونی کرده است. منظر روستاهای کشور به تبع این تغییرات، نسبت به الگوهای گذشته خود، دستخوش انقطاع شده و اغلب تبدیل به لکه‌ای ناآشنا و منفصل از زمینه طبیعی خود شده‌اند (Abbaszadegan, 2017). افزون بر تحولات مورد اشاره، ماهیت منظر روستایی به زمینه شکل‌گیری وابسته بوده و به‌ویژه در نظر داشتن تمایز روستاهای ایران از جنبه طبیعی، فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی با سایر کشورهای که مطالعات قبلی منظر روستایی در آن‌ها صورت گرفته حائز اهمیت است. بنابراین در چنین شرایطی ضرورت انطباق یافته‌های مطالعات پیشین و بومی‌سازی ابعاد پایداری منظر روستایی بر اساس ادراک و تجربیات ذی‌اثران (جامعه محلی) ضرورت می‌یابد.

هدف از انجام این پژوهش، یافتن نشانگرهای پراهمیت منظر پایدار و عوامل تأثیرگذار بر آن در شرایط زمینهای و زیست‌بوم

3. Banski & Wesolowska

4. McGranahan

است آن‌ها برخاسته از نظریه‌ها، نگرش‌ها و موقعیت‌ها هستند و در حوزه‌های مختلف، برای نشان دادن روندها یا روابط علت و معلولی، به‌طور گسترده مورد استفاده قرار می‌گیرند. آن‌ها در فرایند ارزیابی، به عدد تبدیل شده و اطلاعات اساسی در مورد سیستم‌های طبیعی، اجتماعی و اقتصادی را ارائه می‌دهند (Patrick, 2002). به این ترتیب نشانگرها باید حائز ویژگی‌هایی مانند؛ شاخص بودن، داشتن قابلیت اندازه‌گیری، کاربردی بودن، حساسیت داشتن و بالاخره قابلیت دسترسی آسان به داده‌های موردنیاز را داشته باشند (Landscape Institute, 2013).

به علاوه ذکر این نکته پراهمیت است که پژوهش‌های مرتبط با پایداری، عموماً در محیط‌های شهری انجام شده است. این نکته به‌ویژه در پژوهش‌های مرتبط با منظر پایدار بیشتر قابل ردیابی است. در عین حال برخی از این پژوهش‌ها به دلیل خصلت‌های مشترک سکونتگاهی، قابلیت تعمیم به محیط‌های روستایی را نیز دارند (Viskovicnika, 2017; Haughton & Hunter, 1994, Kowkabi, 2021). به‌عنوان نمونه، بنتلی^۶ در تکمیل نظریه خود (Bentley, 1990)، برای توصیف محیط‌های پاسخ‌دهنده، با تأکید بر؛ «نرزی مصرفی، به حداقل رساندن آلودگی، پشتیبانی از زیست‌بوم‌ها^۷ و حفاظت از محیط‌زیست» خصوصیاتمانند؛ نفوذپذیری، تنوع، خوانایی، انعطاف‌پذیری، سازگاری بصری و غنا را حائز اهمیت دانسته و برایان گودی^۸ (۱۹۹۳) در توصیف کیفیت‌های محیط شهری، بر اهمیت مواردی مانند؛ سرزندگی، هماهنگی با بستر موجود، تنوع، مقیاس انسانی، خوانایی و امکان تحول کنترل‌شده تأکید دارد. در ادامه ارتباط منظر پایدار با هر یک از ابعاد منظر روستایی بیان شده است:

پایداری منظر مرتبط با منظر طبیعی روستا

طبیعت اصلی‌ترین جزء منظر روستایی و وجه تمایز آن از منظر شهری است. اجزای طبیعی منظر روستایی دربردارنده انواع الگوهای؛ «آب، فرم زمین، پوشش گیاهی و اقلیم» است که هر یک، خود دارای تنوع بوده و اشکال مختلفی را در برمی‌گیرد (Walsh, 2020). منظر پایدار از نگاه تامپسون^۹: «توانایی محیط به پایداری، بدون از بین بردن و کاهش کیفیت منابع تعریف شده است» (Tampson, 2002). سلمون^{۱۰} در بیان خصوصیات منظر پایدار معتقد است که؛ «شبکه‌های آب و پوشش گیاهی زیربنای عملکردی نواحی حومه‌ای هستند». بنابراین باید در مقیاس منظر به هم متصل باشند (Selman, 2008). به عقیده وی، از آنجا که مردم اغلب از طریق ویژگی‌هایی خاص (مانند؛ منظر خاص، امکانات تفرجگاهی یا میراث تاریخی آن)، محل و ناحیه‌ای را شناسایی می‌کنند؛ این ویژگی‌ها ارزشمندند و باید حفظ شوند (Selman,

معانی وسیعی هستند. این معانی اولاً پیچیده‌اند، ثانیاً به‌صورت ناخودآگاه، غیرمستقیم و غیرواضح به ادراک انسان منتقل می‌شوند (Motloch, 2000) و بیان ملموسی از فعالیت‌ها و عادات مردمی هستند که در یک محیط طبیعی ساکن شده و زمین را برای تأمین نیازهای خود توسعه داده، استفاده کرده و شکل داده‌اند. بنابراین منظر روستایی از طریق تجربه انسان، در تعامل میان او و محیط؛ ساخته، آشکار و درک می‌شود.

مفهوم منظر روستایی علاوه بر خصوصیات ذاتی مکان، به ادراک و احساسی که انسان از محیط پیرامون خود دارد و رفتاری که در تعامل دو جانبه انسان و طبیعت بروز می‌یابد وابسته است (Walsh, 2020). به‌بیان‌دیگر، فضای روستا با محتوایی عمیقاً اجتماعی، به‌عنوان فضایی ساخته‌شده، محصولی فرهنگی به شمار می‌آید. چرا که فرهنگ در رفتار، آداب، محیط فیزیکی و اشیا تجسم می‌یابد. از این رو منظر روستایی علاوه بر خصوصیات ذاتی مکان استقرار، به‌طور صریح بازتاب ارزش‌ها و باورهای فرهنگی، حاصل برهم‌کنش‌های مستمر و مختلف و با هویتی چندگانه است که به درک ما پویایی می‌بخشد و موجب می‌شود تنوع و تفاوت منظرها را در ارتباط با بستر و زمینه شکل‌دهنده آن و فرهنگ مسلط بر آن درک و تفسیر کنیم (Mahmoodi et al., 2016; Taghvaei, 2013).

برخی منابع و مدل‌های پیشنهادی اگرچه اشاره‌ای صریح و روشن به منظر نداشته‌اند، اما بیانگر وضعیت منظر هستند به‌طوری که به‌طور ضمنی برخی از جنبه‌های آن را مورد توجه قرار داده‌اند. از آن جمله در «کوتراست»^۵ (برنامه اقتصاد محیطی قابل‌اعتماد)، در ذیل مبحث خدمات اجتماعی، به برخی از جنبه‌های منظر مانند؛ «تنوع منظرهای فرهنگی»، «حس مکان» و «زیبایی‌شناسی» اشاره دارد (Antrop, 2005; 2006). در این مدل، الگوهای محیطی کاربری زمین، به سه گروه شامل: «زمین‌های بکر به‌هم‌پیوسته»، «مناطق روستایی مولد» و «شهرهای کوچک و شهرستان‌ها»، تقسیم شده‌اند و پژوهشی دیگر؛ الگوهای شکل‌دهنده منظر روستایی را شامل: الگوهای «منظر طبیعی؛ منظر کشاورزی و استقرار فضایی روستا؛ و منظر بافت کالبدی و سکونت روستا» برمی‌شمرد.

مفهوم پایداری و نشانگرهای آن در منظر روستایی

در پژوهش‌های روستایی، پژوهش‌ها پیرامون منظر پایدار و تعریف آن بسیار محدود است. از سوی دیگر یافتن نشانگرهایی که گویای پایداری منظر در نقاط مختلف باشند، چالش‌برانگیز است؛ چرا که باید برای مردم محلی و ناظرین غیربومی قابل‌درک باشد. پاتریک (۲۰۰۲) نشانگرها را فراتر از داده‌های ساده و مانند علائمی که مسیر را مشخص می‌کنند، می‌داند. چرا که معتقد

6. Bentley
7. Ecosystem
8. Goodey
9. Tampson
10. Selman

5. Ecotrust

به‌عنوان پایه و اساس پایداری اقتصادی روستا شکل گرفته است. الگوی فوق با توجه به خصوصیات و کارایی آن، بر «منظر کشاورزی روستا» انطباق می‌یابد.

در کشورهای سرمایه‌داری، باقی ماندن در عرصه رقابت، نیازمند تولید محصول بیشتر است. بنابراین امروزه، توسعه فناوری و تخصصی شدن، تبدیل به عاملی کلیدی برای دستیابی به کشاورزی با تولید بیش از حد شده است (Antonson, 2018). از دیگر سوی در کشورهای توسعه‌یافته، کشاورزی سنتی - محلی (کوچک‌مقیاس) با مشکل مواجه است. چرا که از یک سو کشاورزان نمی‌توانند خود را با روند رقابتی غالب، منطبق کنند و از سوی دیگر توسعه روستایی برنامه‌ریزی شده، خواهان حل مشکلات روستاییان به کمک کاهش وابستگی آن‌ها به کشاورزی کوچک خانوادگی است و به این دلیل می‌تواند نسبت به دیدگاه‌های سنتی برای پایداری معیشت روستاییان مفیدتر باشد.

امروزه تمرکز از کارایی زمین برای کشاورزی سنتی و تولید صرف محصولات کشاورزی و مواد اولیه، به سوی استفاده از سایر مزایای آن، مانند؛ تهیه محصولات جدید از فضای تولیدی و مزرعه‌های روستایی، سوق پیدا کرده است. از قبیل: «فعالیت‌های مرتبط با خدمات محیط زیستی، اوقات فراغت، کشت و کار مواد غذایی متنوع، متمایز و باکیفیت» (Amekawa, 2010: 10). تمرکز بر این سیاست، تحت عنوان؛ «کارآفرینی کشاورزی برای توسعه روستایی»، منجر به بسط مفهوم؛ «منظر کشاورزی چندمنظوره» در اروپای غربی شده است (Rovai et al., 2016).

پایداری منظر مرتبط با منظر بافت کالبدی (سکونتی) روستا

مؤلفه‌ها و سازنده‌های اصلی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم از عوامل محیطی، اقتصادی و اجتماعی تأثیر می‌گیرند (Viskovicnik, 2017; Gorka, 2016). در پژوهشی دیگر نیز ابعاد فوق و زیر ابعاد آن در مفهوم توسعه پایدار روستایی سازمان‌یابی شده‌اند (Pourtaheri et al., 2014: 37). بحرینی (۲۰۱۳) محتوای فضای یک سکونتگاه را دربردارنده عناصر فرهنگی - تاریخی پایدار که خود، مجموعه‌ای از کیفیت‌ها و توانایی‌هایی است، می‌داند که در یک سکونتگاه خاص، به‌واسطه ارزش‌های جمعی و مشترک مردم جامعه، کسب و در نمادهای کالبدی ساختار فضایی آن، متبلور شده است. بنابراین در بطن منظر سکونتی روستا می‌توان نشانگرهای پایداری - و ناپایداری - در ابعاد فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی را واکاوی کرد.

به دلیل شکل‌گیری تدریجی، کمتر بودن تأثیرات بیرونی، بطئی بودن تغییرات منظر کالبدی و سایر موارد، در گذشته میزان تعامل، هماهنگی و عجین بودن آن با بستر شکل‌گیری روستا مشهودتر بوده است. امروزه به دلیل تحولات و مداخلات درونی و بیرونی صورت گرفته از جنبه‌های مختلف در روستاها، بعضاً

(2009). آنتروپ^{۱۱} (۲۰۰۶) در پژوهش خود به مدل «اکوتراست (اقتصاد محیط زیستی قابل‌اعتماد)» اشاره کرده است. هر چند هدف از ارائه مدل فوق، بیان ارزش‌های اقتصادی محیط طبیعی است و مستقیماً به «منظر طبیعی» اشاره نمی‌کند، اما با توجه به تعاریف و ذکر خصوصیات، برخی از الگوهای آن با ابعاد طبیعی منظر روستایی در تطابق هستند. در اولین الگو از سه الگوی محیطی آن «زمین‌های بکر به‌هم‌پیوسته^{۱۲} معرفی شده است. و بر کارایی این زمین‌های به‌هم‌پیوسته به‌عنوان؛ «ذخیره منابع، دالان عبور و مرور حیات‌وحش^{۱۳} و منطقه حائل (ضربه‌گیر)»^{۱۴} تأکید شده است (Antrop, 2006). همچنین در این الگو، اصول اساسی حفاظت از طبیعت و منظر ارائه شده و به‌ویژه بر کارایی آن - بیشتر از جنبه اقتصادی - تأکید شده است. این الگو بر «منظر طبیعی» در زیست‌بوم روستایی انطباق می‌یابد.

گروهی از پژوهشگران نیز تأکید دارند که بهره‌برداری زیاد از طبیعت، سبب ایجاد منظرهای ناخالص و با کیفیتی پایین می‌شود (Finka et al., 2009; Fukamachi, 2017; Berglund et al., 2014).

پایداری منظر مرتبط با منظر کشاورزی و استقرار فضایی روستا

الگوهای تقسیمات زمین و ترکیب آن با بافت و خانه‌های روستایی؛ بناهای دائمی و موقت مرتبط با تولید؛ انواع روش‌های تولید و تنوع راه‌های کسب درآمد و نمود آن در منظر روستایی؛ تنوع روش‌های تولید و فضاهای جانبی برای مراحل مختلف تولید و بهره‌برداری از زمین، بخشی از الگوی منظر روستایی را شکل می‌دهند که در ارتباط با معیشت غالب روستاییان است (Viskovicnik, 2017). اجزای منظر روستایی در ارتباط با تولید، شامل انواع مسیرها و شیوه‌های هدایت آب، الگوی قطعه‌بندی باغات و مزارع، مرزبندی مزارع، نوع کاشت و نگهداری محصول، کشاورزی مبتنی بر سکونت دائمی و موقت، تأسیسات و بناهای مربوط به آن است.

دومین الگوی مدل اکوتراست بر «تولید و نقش زمین در آن» اشاره دارد و تحت عنوان: «مناطق روستایی مولد» معرفی شده است (Antrop, 2006). این مدل با هدف افزایش بازدهی اقتصادی، مبحث کشاورزی و تولید را مطرح می‌کند. این الگو، جنبه‌هایی مانند: «مناطق روستایی تولیدی؛ کشاورزی پایدار؛ جنگل‌داری پایدار؛ شیلات پایدار و طبیعت‌گردی^{۱۵}» را در برمی‌گیرد که

11. Antrop

12. connected wildlands

13. wildlife corridors

۱۴. buffer zones - حائل با ضربه‌گیرها معمولاً محدوده حاشیه یک منطقه حفاظت‌شده بوده و برای ارتقای سطح حفاظت از آن تعیین می‌شود. در آن محدودیت‌هایی برای استفاده از منابع (با شدت کمتری نسبت به منطقه اصلی) وجود دارد.

15. Ecotourism

مقاوم‌سازی مسکن روستایی؛ و تحولات اجتماعی شامل: مهاجرت و تغییر ساختار اجتماعی روستا را شامل می‌شود. مداخلات غیربومی و بیرونی، از جمله عوامل محرک تحولات کالبدی روستا محسوب می‌شوند. این دسته از مداخلات شامل؛ انواع طرح‌های کالبدی روستایی، تحت حمایت مالی قرار گرفتن روستا، اعمال ضوابط شهرسازی، تأثیرپذیری الگوی روستایی از الگوهای شهری، تغییر بنیادین عملکرد روستا از تولیدی به خدماتی و مصرفی و به تبع همه این تغییرات، تحولات و تغییرات کالبدی و منظر روستا است (Akrami & Sameh, 2016; Sartipipour, 2009; Abbaszadegan, 2017; Saeedi & Hosseini, 2010). از محرک‌ها و فرایندهای فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی تأثیرگذار بر تحولات منظر روستایی مواردی مانند: تغییر نگرش روستائیان؛ جاذبه‌های شهرنشینی، افزایش ارتباطات بین روستا و شهرها به واسطه فناوری ارتباطات را می‌توان نام برد (Mahdavi, 2014; Pourtaheri et al., 2014; Mahmoodi et al., 2014). محرک‌های توسعه فناوری مؤثر بر تغییرات منظر روستایی نیز شامل؛ «توسعه فناوری‌های مرتبط با حمل‌ونقل؛ فناوری‌های جدید مرتبط با روش و ابزار مکانیزه کشاورزی، دامداری صنعتی، شیوه‌ها و تجهیزات مدرن آبیاری و آبرسانی و سیستم‌ها و تجهیزات اطلاعاتی و ارتباطاتی» هستند (Kowkabi et al., 2014). همچنین تغییر نظام مدیریتی روستاها، تغییر سقف جمعیتی جهت تبدیل روستا به شهر، تغییر وظایف و عملکردهای روستایی، وضع قوانین و سیاست‌گذاری در خصوص محصولات کشاورزی (قیمت‌گذاری، صادرات، واردات و سایر) هر کدام به‌عنوان محرک‌های برای تغییرات منظر روستایی به حساب می‌آیند (جدول شماره ۱).

روش‌شناسی تحقیق

مطالعه منظر روستا نیازمند ارتباط مستقیم و مستمر با فضاهای مختلف طبیعی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و کالبدی روستا است. با توجه به اینکه ماهیت منظر به زمینه وابسته است و مطالعات مکتوب قبلی در شرایط زمینه‌ای فرهنگی متفاوت با روستاهای ایران انجام شده، بنابراین استخراج عوامل و عناصر شکل‌دهنده و تحول‌دهنده منظر که متناسب و گویای منظر روستایی ایران باشد، ضرورت دارد. به این ترتیب هدف پژوهش تعیین نشانگرهای منظر پایدار متناسب با شرایط زمینه‌ای و زیست‌بوم روستاهای ایران است و با توجه به ماهیت آن، از روش‌شناسی تحلیلی و پیمایشی استفاده شده است.

برخی از نشانگرهای اولیه حاصل مرور مبانی نظری و پژوهش‌های مکتوب قبلی و برخی نیز حاصل مطالعات کیفی و زمینه‌ای در منظر روستاهای ایران بوده‌اند. در واقع در پژوهش‌های پیشین نشانگرهای اصلی منظر پایدار روستایی با توجه به مرور ادبیات پژوهش و ارزیابی متخصصان و حرفه‌مندان (Kowkabi & Badri, 2020) و مطالعات کیفی و زمینه‌ای (Kowkabi, 2020) به

منظر بافت کالبدی روستا دستخوش اغتشاش شده و در مسیر ناپایداری قرار گرفته است (Montero-Parejo et al., 2017). این تغییرات در منظر روستاهای نزدیک به شهرهای بزرگ، به دلایل متعددی از جمله گسترش پراکنده خانه‌های دوم - در روستاهای خوش آب‌وهوا - ترویج الگوهای ساخت مسکن شهری، کاربرد فزاینده مصالح و الگوهای ساخت غیربومی و سایر موارد بیشتر مشاهده می‌شود (Rezvani et al., 2012; Kowkabi & Badri, 2020). کنراد^{۱۶} در پژوهش خود، تمرکز بر طراحی متناسب با بافت و مقیاس منظر روستایی را پراهمیت دانسته و بر مشارکت عمومی و جهات نواورانه آن برای توسعه و پیاده‌سازی سیاست‌های منظر، تأکید می‌کند. او گسترش دامنه نگرش‌ها به تمام جنبه‌های منظر و انواع منظرها برای ظرفیت‌سازی ارائه خدمات را ضروری می‌داند (Conrad et al., 2011). پژوهش‌های الیورا^{۱۷} نیز مشارکت مردم محلی در مدیریت مناظر را به‌عنوان عاملی مهم در پایداری منظر سکونت روستا معرفی می‌کند (Oliveira et al., 2009). شکل‌دهنده اصلی منظر بافت کالبدی روستایی شامل دانه‌بندی و ترکیب توده و فضا است و عناصر کالبدی آن عبارت‌اند از منظر معابر، فضاهای باز، منظر کف و بام، عناصر متحرک و سایر کاربری‌ها. الگوهای اصلی بافت کالبدی روستاها شامل الگوهای متمرکز، پراکنده و انتقالی است و از این بین الگوی منظر غالب روستاهای ایران، متمرکز است به گونه‌ای که عواملی از قبیل: «دسترسی به آب، شکل زمین، دفاع، بلایای طبیعی و عوامل فرهنگی» دلیل تمرکز آن‌ها در طول تاریخ بوده است (Abbaszadegan, 2017).

تحولات منظر روستایی در ایران

زمانی که نظام‌های حاکم بر روستا، اعم از طبیعی و انسانی تغییر یابند، منظر روستا نیز دستخوش دگرگونی می‌شود (Knaps & Herrmann, 2018). در ایران برخی عوامل درونی و بیرونی طی سالیان گذشته، محرک ایجاد تحولات عمده در روستاها بوده‌اند. از آن جمله؛ محرک‌های اداری سیاسی، محرک‌های فرهنگی - اجتماعی، محرک‌های اقتصادی، توسعه فناوری‌ها و شیوه‌های مدیریتی را می‌توان برشمرد (Hojat, 2006; Akrami & Sameh, 2016).

محرک‌های سیاسی عواملی مانند؛ حضور جدی و تعیین‌کننده نفت در اقتصاد ایران و جایگزینی آن با اقتصاد متکی به زمین، اصلاحات ارضی (تغییرات ساختاری ایجادشده در جامعه، مدیریت تولید و بافت روستا، تقسیمات و مالکیت زمین و پیامدهای آن‌ها) و تحولات پس از انقلاب (تحولات سیاسی مانند: ایجاد شوراهای و دهیاری، اقدامات عمرانی از قبیل: احداث جاده و سهولت دسترسی به روستاها، انتقال برق، مخابرات و گاز به روستاها، ساخت مدرسه، حمام و خانه بهداشت، اهداء وام برای خانه‌سازی و

16. Conrad

17. Oliveira

افراد آگاه و مطلع محلی نیز در قالب سؤالات باز و مصاحبه کسب شده است.

همچنین از مصاحبه‌شوندگان خواسته شد ذهنیت خود از منظر مطلوب روستایی را ترسیم کنند. بیشترین تکرار پاسخ‌ها مبین اهمیت و توجه بیشتر مردم به آن عوامل بوده و نشان می‌دهد در ادراک ذهنی و ارزیابانه ساکنین بومی نقش مهمی داشته‌اند. طیف ارزش‌گذاری سؤالات چهار قسمتی شامل زیاد، تاحدی، کم و اصلاً است و دامنه ارزش هر سؤال بین ۱ تا ۴ متغیر است. برخی سؤالات نیز به صورت باز مطرح و از مصاحبه‌شوندگان سؤال شده است.

دست آمده است و در این پژوهش با استفاده از ۴ نمونه موردی، نشانگرهای اولیه راستی آزمایی شده تا بتوان مهم‌ترین نشانگرها را منطبق بر شرایط زمینه‌ای زیست‌بوم روستایی ایران بومی ساخت.

جامعه آماری- با هدف بومی‌سازی نشانگرها ضمن مشاهده مشارکتی، با دو گروه از جامعه روستایی شامل؛ ساکنین روستا و آگاهان محلی مصاحبه شده است. مصاحبه اصلی (نیمه ساختاریافته) جهت پاسخگویی ساکنین روستا (جدول شماره ۲) و مصاحبه با سؤالات باز جهت اخذ نظرات آگاهان محلی (جدول شماره ۳) تهیه و تکمیل شده است. تعداد مصاحبه‌شوندگان با استفاده از فرمول کوکران محاسبه و برای اطمینان از مغفول نماندن داده‌های پراهمیت، علاوه بر پرسشنامه‌های اصلی، نظر

جدول ۱. جمع‌بندی تغییرات عمده منظر روستایی و نیروهای محرکه آن‌ها در ایران.

تغییرات منظر روستایی	محرکه‌ها و علل اصلی
خیزش بافت روستا از هسته اولیه به سمت نمودها و نشانه‌های روزگار نو	ظهور اقتصاد متکی به نفت و کم‌رنگ شدن اقتصاد وابسته به زمین و کشاورزی
قطعه‌قطعه شدن زمین‌های زراعی، تغییرات ساختاری و رشد بافت روستا	اصلاحات ارضی و حذف نظام ارباب-رعیتی
خشک شدن تدریجی قنات‌ها و نهرها، کاهش صرفه اقتصادی و رها شدن زمین‌ها، تغییر کاربری زمین، افزایش ساختوسازها	تغییر نظام مدیریت تولید
گسترش مسیرهای دسترسی، تغییر مصالح و نمای بناها، تغییر شیوه ساخت	انقلاب اسلامی (احداث جاده، ساخت مدارس، وام‌های مسکن)
ساخت بنا به تقلید از الگوهای شهری، تعریض معابر	طرح‌های کالبدی روستایی و حاکمیت ضوابط شهرسازی
گسترش حمل‌ونقل و دسترسی، تأسیس شبکه‌های انتقال و توزیع آب، کاربرد تجهیزات جدید تولید، توسعه ارتباطات و اطلاعات	توسعه فناوری‌ها
استقبال و ترویج الگوها و مصالح غیربومی، تغییرات فرهنگی و مظاهر آن	تحولات فکری و تغییر نگرش
خشک شدن منابع آب (سطحی، زیرزمینی)، رها ساختن زمین‌های کشاورزی، خالی شدن و تخریب خانه‌های قدیمی، متروکه شدن روستا	تغییر شرایط اقلیمی و توان محیطی (خشکسالی و فقر منابع)

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: نگارندگان مبتنی بر مرور ادبیات پژوهش، ۱۳۹۸

جدول ۲. ترکیب جامعه آماری پژوهش (ساکنان روستا).

مجموع	گروه سنی				متغیر	مصاحبه‌شوندگان
	۶۱ سال و بالاتر	۴۵-۶۰	۲۵-۴۴	۱۶-۲۴		
۱۲۶	۸	۱۴	۷۴	۳۰	تعداد	مرد
۱۰۰٪	۶/۳	۱۱/۱	۵۸/۷	۸،۳۳	درصد	
۶۸	۴	۴	۴۸	۱۲	تعداد	زن
۱۰۰٪	۵/۸	۵/۸	۷۰/۶	۱۷/۶	درصد	
۱۹۴	۱۲	۱۸	۱۲۲	۴۲	تعداد	کل
۱۰۰٪	۲،۶	۹/۲	۲۶/۹	۲۱/۶	درصد	

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

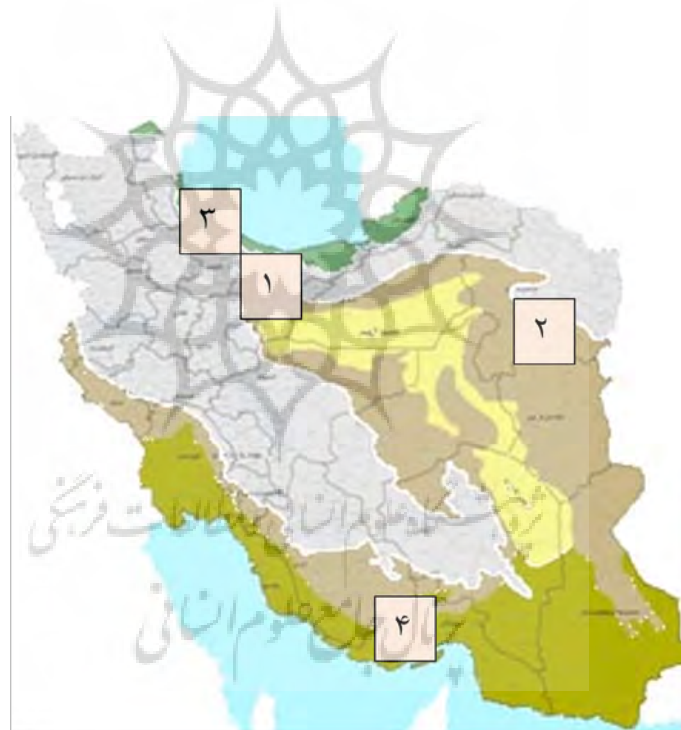
منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

باشند مشخص گردد. پس از آن از بین روستاهای شاخص در هر پهنه اقلیمی، یک روستا به صورت نمونه انتخاب و مطالعات بیشتر و عمیق انجام شده است. بنابراین ۴ روستای زیر ضمن تأکید بر شاخص بودن در پهنه اقلیمی مورد نظر، صرفاً به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند (تصویر شماره ۱). با توجه به تفاوت‌های موجود در اقلیم‌ها، برخی سؤالات در تناسب با شرایط روستای مورد نظر و با اندکی تفاوت در گزینه‌ها تنظیم شده است، تا بهتر با شرایط زمینه انطباق یابد. روستاهای مطالعه شده عبارت‌اند از:

- ۱- روستای انبوه (رودبار) در اقلیم سرد و کوهستانی،
- ۲- روستای فورگ (درمیان) در اقلیم گرم و خشک،
- ۳- روستای دستک (آستانه اشرفیه) در اقلیم معتدل و مرطوب ساحلی و
- ۴- روستای طبل (قشم) در اقلیم گرم و مرطوب.

مقاله حاضر، خلاصه بخشی از پژوهش‌های طولانی است که در زمینه منظر روستایی ایران انجام شده است. در پژوهش اصلی طی چند مرحله روستاها دسته‌بندی و محدود شده‌اند تا نهایتاً به مطالعه موردی ۴ روستای زیر به عنوان نمونه دست یافته‌ایم (تصویر شماره ۱). روند انتخاب روستاها به این ترتیب بوده است:

ابتدا بر اساس پهنه‌بندی اقلیمی روستاها مشخص شده‌اند، سپس بر مبنای خرد اقلیم‌ها و شکل ناهمواری زمین درون هر یک از پهنه‌های چهارگانه اقلیمی کشور، روستاها دسته‌بندی شده‌اند. در ادامه با استفاده از منابع متعددی مانند طرح بافت‌شناسی روستایی کشور؛ لیست روستاهای دارای بافت باارزش بنیاد مسکن انقلاب اسلامی؛ و نظر متخصصان و خبرگان حوزه مطالعات/معماری روستایی، سعی شده است روستاهای شاخص پهنه‌های اقلیمی که تا حد زیادی اصالت خود را از لحاظ کالبدی-اجتماعی- فرهنگی حفظ کرده و از تغییرات شدید به دور مانده

تصویر ۱. پهنه‌های اقلیمی چهارگانه و روستاهای (نمونه و شاخص) انتخاب‌شده در هر اقلیم. منبع: Kowkabi, 2020

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

جدول ۳. ترکیب جامعه آماری پژوهش (آگاهان محلی).

مجموع	گروه سنی				متغیر	مصاحبه‌شوندگان
	۷۵ سال و بالاتر	۶۱-۷۵	۴۵-۶۰	۲۵-۴۴		
۱۲	۲	۳	۵	۲	تعداد	کل
۱۰۰٪	۰/۱۷	۰/۲۵	۰/۴۱	۰/۱۷	درصد	

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

یافته‌ها

آماری، «سازگاری معماری خانه‌ها و بافت روستا با اقلیم» را در منظر پایدار روستایی حائز اهمیت زیاد دانسته‌اند. ۶۱/۹ درصد از آن‌ها، «مناسب بودن محل استقرار روستا» را دارای اهمیت زیاد می‌دانند. ۵۸/۳ درصد از جامعه آماری، «هماهنگی نمای بناهای عمومی با خانه‌های روستا» را دارای اهمیت زیاد و ۵۸/۳ درصد از آن‌ها «سازگار بودن مصالح با شرایط اقلیمی» را پراهمیت در منظر پایدار روستایی می‌دانند. ۵۶/۲ درصد از ساکنین، «تلفیق موزون بافت روستا در ترکیب با طبیعت» را نشانگری حائز اهمیت در منظر پایدار روستایی دانسته‌اند. همچنین آگاهان محلی در ارزیابی همسو با عموم ساکنین، موارد ۱ و ۴ (جدول شماره ۴) را دارای بیشترین اهمیت در منظر پایدار تشخیص داده‌اند. ارزیابی آگاهان محلی گویای این است که انسان‌های بومی مواردی که در عمل تجربه کرده و اثراتش در زندگی خود مشاهده و درک کرده‌اند را می‌پذیرند و باور دارند. در واقع بهترین روش آموختن که خطا ندارد.

با توجه به نتایج حاصل از تحلیل نشانگرها در این بعد و درصد بالای افرادی که نشانگرهای فوق را دارای تأثیر زیاد تشخیص داده‌اند، بیانگر تجربه ساکنان روستایی در زمینه تأثیری است که الگوی ساخت خانه و قدمت آن بر پایداری منظر روستایی دارد.

وضعیت خانه‌های روستایی جامعه پژوهش، در جدول شماره ۵ نشان داده شده است. در ادامه بررسی‌ها نشان می‌دهد:

۲۷/۸ درصد از پاسخ‌دهندگان در خانه‌هایی با عمر کمتر از ۱۰ سال زندگی می‌کنند که ۶۰ درصد از آن‌ها خانه‌های نوساز را با معماری جدید ساخته‌اند. آن‌ها تنها ۱۹/۲ درصد از بناهای سکونت‌ی خود را با الگو گرفتن از معماری سنتی بنا کرده‌اند.

یافته‌های این پژوهش علاوه بر تأثیرات مستقیم یا غیرمستقیم ابعاد طبیعی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی بر منظر پایدار روستایی، نیز گویای تأثیرات و ارتباط نشانگرهای ذیل هر بعد با یکدیگر است. به طوری که قادر به تضعیف، تقویت و در برخی مواقع هم‌پوشانی اثر یکدیگر هستند. به عنوان نمونه؛ هر چند قابلیت‌های محیطی و نشانگرهای زیرمجموعه آن در بعد طبیعی قرار می‌گیرند، اما در بهره‌برداری اقتصادی و تعیین نوع معیشت و درآمدزایی که زیرمجموعه بعد اقتصادی است، نیز تأثیر می‌گذارد. بنابراین تأثیرگذاری آن بر منظر پایدار هم از بعد طبیعی و هم از بعد اقتصادی حائز اهمیت است.

پس از بررسی و تعیین نشانگرهای اولیه، برای تشخیص اهمیت و تأثیرگذاری نشانگرهایی که در انطباق با شرایط زمینه‌ای روستایی ایران هستند، پرسشنامه‌ای حاوی مجموعاً ۶۴ نشانگر نهایی تهیه شده است به طوری که ۱۸ نشانگر زیرمجموعه بعد کالبدی، ۲۴ نشانگر ذیل بعد طبیعی، ۱۶ نشانگر در زیرمجموعه بعد فرهنگی- در ادامه، یافته‌های تجمعی روستاها، برای هر یک از ابعاد، به طور جداگانه و در انتها به طور مقایسه‌ای بین دسته‌های ارائه شده است (جدول شماره ۴ تا ۸).

بعد کالبدی- از مجموع ۱۸ نشانگر نهایی و درج شده در ذیل این بعد، مواردی که از دید جامعه محلی نشاندهنده پراهمیتی برای تشخیص منظر پایدار روستایی هستند، در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود. بیشترین درصد را روستائیان گزینه «تأثیرگذاری زیاد» برای این نشانگرها انتخاب کرده‌اند. ۶۶ درصد از جامعه

جدول ۴. میزان اهمیت نشانگرهای کالبدی در منظر روستایی پایدار (به تفکیک تعداد و درصد پاسخ‌دهندگان).

ردیف	نشانگر(کالبدی)	متغیر	میزان اهمیت			مجموع
			زیاد	تاندازه‌ای	کم	
۱	سازگاری معماری خانه‌ها و بافت با شرایط اقلیمی	تعداد	۱۲۸	۴۸	۱۰	۱۹۴
		درصد	۶۶/۰	۲۴/۷	۵/۲	۱۰۰
۲	مناسب بودن محل استقرار روستا و موقعیت آن	تعداد	۱۲۰	۵۰	۱۸	۱۹۴
		درصد	۶۱/۹	۲۵/۸	۹/۳	۱۰۰
۳	هماهنگی نمای بناهای عمومی با خانه‌های روستا (آب‌انبار، مسجد...)	تعداد	۱۱۲	۶۶	۱۲	۱۹۲
		درصد	۵۸/۳	۳۴/۴	۶/۲	۱۰۰
۴	سازگار بودن مصالح (جنس و رنگ) بناهای روستا با آب‌وهوای محلی	تعداد	۱۱۲	۵۶	۲۰	۱۹۲
		درصد	۵۸/۳	۲۹/۲	۱۰/۴	۱۰۰
۵	تلفیق موزون بافت روستا در ترکیب با طبیعت	تعداد	۱۰۸	۶۶	۱۲	۱۹۲
		درصد	۵۶/۲	۳۴/۴	۶/۲	۱۰۰

غیرمستقیم عمل کرده و تأثیرات ثانویه و در عین حال جلوه‌های طولانی‌مدت بر منظر خواهند داشت و سبب تغییر، ارتقا یا تضعیف پایداری آن می‌شوند. یافته‌های پژوهش، بیانگر این است که ذی‌اثران در شرایط زمینه‌ای روستای خود از بین ۱۶ نشانگر فرهنگی - اجتماعی نهایی شده طی مراحل پژوهشی قبلی (Kowkabi & Badri, 2020; Kowkabi, 2020) ۵ مورد ذکر شده در جدول شماره ۷ را به‌عنوان تأثیرگذارترین عوامل انتخاب کرده‌اند. بنابراین در جامعه محلی این موارد، نشانگرهای مناسب‌تری برای بیان منظر پایدار روستایی هستند. بیشترین درصد مصاحبه‌شوندگان (۸۰/۲ درصد) «هویت تاریخی و قدمت روستا» را عامل مؤثری در پایداری منظر روستا برشمرده‌اند. درصد بالایی از ساکنان محلی (۷۵/۸ درصد) عقیده دارند که «میزان تمایل و رعایت حریم‌های قانونی (قنات، رودخانه و جاده‌ها) توسط مردم» تأثیر زیادی در پایداری منظر روستا دارد. ۷۵ درصد از ذی‌اثران، «دل‌بستگی و وابستگی به زادگاه (بعد مکان)» و ۷۴ درصد آن‌ها «وجود مراسم ویژه و موردتوجه در روستا (جشن‌های سنتی و آیین‌های مذهبی و عزاداری مذهبی)» را نشانگری مؤثر در پایداری منظر روستایی می‌دانند. درصد بالایی از جامعه آماری (۷۱/۹ درصد)، «همکاری، ارتباط و همبستگی مردم با یکدیگر» را بر پایداری منظر روستایی تأثیرگذار می‌دانند. هر چند این نشانگر تأثیر خود را در طولانی‌مدت و به‌طور غیرمستقیم خواهد گذاشت.

۲۷/۸ درصد از پاسخ‌دهندگان در خانه‌هایی با عمر متوسط بین ۱۵ تا ۲۵ سال زندگی می‌کنند. ۵۳/۸ درصد از این خانه‌ها با الگوی معماری سنتی ساخته یا بازسازی شده‌اند.

بعد طبیعی - در بعد طبیعی، از بین ۲۴ نشانگر نهایی شده، حاصل از مراحل پیشین پژوهش (Kowkabi & Badri, 2020) بیشترین درصد روستائیان، گزینه «اهمیت زیاد» را برای ۵ نشانگر درج‌شده در جدول شماره ۶ انتخاب کرده‌اند و از نظر آن‌ها این موارد، نشانه‌های مناسب‌تری برای منظر پایدار روستایی به شمار می‌آیند. بیشترین درصد جامعه آماری (۸۲/۳ درصد)، «منظره‌های شگفت‌انگیز و زیبای طبیعی روستا که احساس تحسین انسان را برمی‌انگیزد» را نشانگر منظر پایدار روستایی تشخیص داده‌اند. ساکنان محلی به تجربه دریافته‌اند که «وجود نقاط سبز و خرم، و خوش آب‌وهوا در طبیعت اطراف روستا» در شکل‌گیری منظر پایدار روستایی اهمیت دارد. بنابراین درصد بالایی از آن‌ها (۷۰/۸ درصد) این مورد را حائز اهمیت تشخیص داده‌اند. ۶۹/۸ درصد از آن‌ها، «وجود فضای سرسبز روستا و اطراف آن» و ۶۵/۶ درصد، «جمع شدن منظرهای متنوع طبیعی» را پراهمیت دانسته و ۶۵/۶ درصد از جامعه محلی نیز، «منظر باز و گسترده زمین‌های وسیع کشاورزی» را در تشخیص منظر پایدار روستایی حائز اهمیت می‌دانند.

بعد فرهنگی اجتماعی - ماهیت منظر به‌گونه‌ای است که نشانگرهای زیرمجموعه بعد فرهنگی - اجتماعی، به‌طور

جدول ۵. دامنه پژوهش پرسشنامه از لحاظ وضعیت بنای سکونتی پاسخ‌دهندگان (قدمت و سبک ساخت).

مجموع	وضعیت بنا از لحاظ الگوی معماری			متغیر	عمر بنا (سال)
	نوساز / بازسازی الگوی سنتی	الگوی جدید	قدیمی / امرتی الگوی سنتی		
۴۷	۱۱	۳۱	۵	تعداد	< ۱۰
۲۷/۸	۱۹/۲	۶۰/۰	۷/۱	درصد	
۲۰	۷	۶	۷	تعداد	۱۵-۱۰
۱۰/۱	۱۱/۵	۸/۰	۱۰/۷	درصد	
۴۹	۲۹	۸	۱۱	تعداد	۲۵-۱۵
۲۷/۸	۵۳/۸	۱۲/۰	۱۷/۹	درصد	
۳۹	۷	۹	۲۳	تعداد	۳۵-۲۵
۲۲/۸	۱۱/۵	۱۶/۰	۳۹/۳	درصد	
۲۳	۴	۴	۱۵	تعداد	> ۳۵
۱۱/۴	۳/۸	۴/۰	۲۵/۰	درصد	
۱۷۷	۵۷	۵۵	۶۱	تعداد	مجموع
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	درصد	

جدول ۶. تعداد و درصد پاسخگویان به نشانگرهای طبیعی منظر پایدار روستایی.

ردیف	نشانگر طبیعی	متغیر	میزان اهمیت			مجموع
			زیاد	تا اندازه‌ای	کم	
۱	منظره‌های شگفت‌انگیز تحسین‌برانگیز طبیعی	تعداد درصد	۱۵۸ ۸۲/۳	۱۲ ۶/۲	۱۶ ۸/۳	۱۹۲ ۱۰۰
۲	نقاط سبز و خوش آب‌وهوای طبیعی اطراف	تعداد درصد	۱۳۶ ۷۰/۸	۴۲ ۲۱/۹	۸ ۴/۲	۱۹۲ ۱۰۰
۳	وجود فضای سرسبز روستا و اطراف آن	تعداد درصد	۱۳۴ ۶۹/۸	۳۶ ۱۸/۸	۱۶ ۸/۳	۱۹۲ ۱۰۰
۴	جمع شدن منظرهای متنوع طبیعی (کوه، دره، دشت...)	تعداد درصد	۱۲۶ ۵۶/۶	۴۰ ۲۰/۸	۱۸ ۹/۴	۱۹۲ ۱۰۰
۵	منظر باز و گسترده زمین‌های وسیع کشاورزی	تعداد درصد	۱۲۶ ۶۵/۶	۴۸ ۲۵/۰	۱۴ ۷/۳	۱۹۲ ۱۰۰

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

جدول ۷. تعداد و درصد پاسخگویان به نشانگرهای فرهنگی اجتماعی منظر پایدار روستایی.

ردیف	نشانگرهای فرهنگی-اجتماعی	متغیر	میزان تأثیر/اهمیت			مجموع
			زیاد	تا اندازه‌ای	کم	
۱	قدمت و هویت تاریخی روستا	تعداد درصد	۱۵۴ ۸۰/۲	۳۰ ۱۵/۶	۸ ۴/۲	۱۹۲ ۱۰۰
۲	تمایل و رعایت حرایم قانونی (قنات، رودخانه و جاده‌ها)	تعداد درصد	۱۴۴ ۷۵/۸	۳۰ ۱۵/۸	۱۶ ۸/۴	۱۹۰ ۱۰۰
۳	دل‌بستگی و وابستگی به زادگاه	تعداد درصد	۱۴۴ ۷۵/۰	۴۲ ۲۱/۹	۶ ۳/۱	۱۹۲ ۱۰۰
۴	وجود مراسم خاص و مورد توجه مردم (جشن‌ها، مراسم سنتی/مذهبی)	تعداد درصد	۱۴۲ ۷۴/۰	۴۴ ۲۲/۹	۰ ۰	۱۹۲ ۱۰۰
۵	همکاری، ارتباط و همبستگی مردم	تعداد درصد	۱۳۸ ۷۱/۹	۴۸ ۲۵/۰	۴ ۲/۱	۱۹۲ ۱۰۰

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

به‌طور نسبی نشانگر مناسب‌تری برای منظر پایدار روستایی از بعد اقتصادی عنوان کرده‌اند؛ بدین ترتیب ۵۶/۲ درصد از جامعه آماری، شیوه‌های معیشتی روستا را عاملی تأثیرگذار در پایداری منظر روستایی دانسته‌اند. ۴۳/۸ درصد از ذی‌اثران، متنوع بودن راه‌های کسب درآمد را دارای تأثیر زیاد برمی‌شمرند و ۴۲/۷ درصد از ساکنان محلی، «تأثیرگذاری درآمد» را در منظر روستایی را مهم می‌دانند.

بعد اقتصادی - بعد اقتصادی و نشانگرهای ذیل آن، تأثیرات غیرمستقیمی بر منظر خواهند داشت و منجر به تغییرات بطئی در طی زمان خواهند شد. به‌طوری که گاهی شرایط کمی و کیفی آن را ارتقا داده و گاهی آن را تضعیف می‌کنند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد؛ در مجموع، درصد کمتری از پاسخ‌دهندگان، نشانگرهای این بعد را دارای تأثیر زیاد تشخیص داده‌اند. با این وجود در ۳ مورد ذکر شده در **جدول شماره ۸**، بیشترین درصد روستائیان گزینه «تأثیرگذاری زیاد» را انتخاب کرده و آن‌ها را

جدول ۸. تعداد و درصد پاسخگویان به نشانگرهای بعد اقتصادی منظر روستایی.

ردیف	نشانگر اقتصادی	متغیر	میزان تأثیر / اهمیت		
			زیاد	تاندازه‌ای	کم
۱	شیوه‌های معیشتی روستا (کار فصلی، کوچ‌نشینی، یکجانشینی...)	تعداد	۱۰۸	۷۴	۸
		درصد	۵۶/۲	۳۸/۵	۴/۲
۲	تنوع راه کسب درآمد (کشاورزی و دامپروری، صنایع روستاییان...)	تعداد	۸۴	۷۴	۲۶
		درصد	۳۳/۸	۳۸/۵	۱۳/۵
۳	درآمد و اقتصاد (تأثیرگذاری بر توجه به ظاهر تک بنا/ بافت)	تعداد	۸۲	۷۰	۳۲
		درصد	۳۲/۷	۳۶/۵	۱۶/۷

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۸

بحث و نتیجه‌گیری

ارتباطات بیشتر با شهر و الگو گرفتن از شهروندان و گردشگران شهری، نشانگرهای بعد فرهنگی - اجتماعی که محلی و خاص زیست‌بوم روستایی است، جلوه کم‌رنگ‌تری پیدا کرده است. تغییرات عمده‌ای که در منظر روستایی این نواحی به خصوص در سالیان اخیر مشاهده می‌شود، مؤید مدعا است.

در بعد کالبدی، بیشترین درصد روستائیان گزینه «تأثیرگذاری زیاد» را به نشانگر «سازگاری معماری خانه‌ها و بافت روستا با اقلیم» اختصاص داده‌اند. این نتیجه در راستای نظریه برایان گودی (۱۹۹۳) است و بر خوانایی، سرزندگی و هماهنگی با بستر موجود تأکید دارد. با این وجود یافته‌های پژوهش (جدول شماره ۵) گویای این واقعیت است که؛ در حالی که درصد بالایی از جامعه آماری (۶۶ درصد) این نشانگر را، دارای بیشترین تأثیر در منظر پایدار روستایی تشخیص داده‌اند، ۶۰ درصد خانه‌های ساخته شده توسط آن‌ها (البته با دخالت متخصصین بیرونی) طی یکی دو دهه اخیر، فاقد الگوی معماری بومی بوده‌اند. هر چند در طراحی بناها، عملکرد و پاسخگویی به نیازهای روز استفاده‌کنندگان، بیشتر از جنبه‌های مفهومی و زیباشناختی مورد تأکید جامعه محلی بوده است، اما لزوم پژوهش‌های بیشتر برای آکاوی علل این تناقض، احساس می‌شود.

در این پژوهش «مناسب بودن محل استقرار روستا و موقعیت آن» از نگاه ساکنین محلی پراهمیت‌ترین نشانگر بعدی شناخته شده است. این نتیجه، همسو با نتایج پژوهش‌های آنتروپ (۲۰۰۵ و ۲۰۰۶) و ناوه^{۱۹} (۲۰۱۳) است که بر تعامل بین طبیعت و فرهنگ تأکید دارند و آن را به‌عنوان یک ویژگی ضروری برای منظر روستایی در نظر گرفته‌اند. از نظر آن‌ها این تعامل، از جنبه پایداری منظر سنتی کشاورزی، مهم محسوب می‌شود.

نشانگرهای پراهمیت و تأثیرگذار بعدی به ترتیب شامل: «هماهنگی نمای ساختمان‌های عمومی با خانه‌های روستا» و «سازگار بودن مصالح (جنس و رنگ) بناهای روستا با شرایط

ساکنین بومی نسبت به درک منظر روستایی، با واژه‌هایی واکنش نشان می‌دهند که محیط برایشان معنی می‌کند. این معانی چنان که راپوپورت^{۱۸} (۲۰۱۶) نیز معتقد است، جدای از ساختار و عملکرد اجزای محیط زیست‌بوم نیست؛ و به الگوهای ذهنی مردم از محیط طبیعی پیرامون، به همراه بافت کالبدی روستا مربوط می‌شود. در واقع این گونه نیست که الگوها قبل از به وجود آمدن، در ذهن روستایی معنایی داشته باشند، بلکه الگوها، با تشخیص اینکه در ساختار محیط چگونه تداعی می‌شوند یا به عبارت بهتر، چگونه عمل می‌کنند، در ذهن روستایی معنی پیدا می‌کند. الگوهای موجود در هر منظر روستایی، پیام‌های اساسی و تعیین‌کننده‌ای برای سازندگان و استفاده‌کنندگان منظر به همراه دارد که در قالب درک ساکنان بومی از منظر و الگوهای موجود در همان زمینه روستا قابل تفسیر و تحلیل است. به همین دلیل چگونگی تعبیر ذی‌اثران (ساکنین محلی)، در تعیین و تشخیص نشانگرهای مؤثر در پایداری منظر روستایی حائز اهمیت است.

این پژوهش، درک این موضوع را که «پایداری منظر روستایی بیش از آنکه محدود به ویژگی‌های صرفاً کالبدی باشد، تحت تأثیر ویژگی‌های معنایی و مفهومی است» را روشن‌تر می‌سازد. این ویژگی‌های معنایی، مواردی مانند ترجیحات ذهنی و خاطره‌ها را نیز شامل می‌شوند. با درک عمیق رابطه ساکنین محلی با محیط زیست‌بوم، توانایی متخصصان، طراحان منظر و معماران برای آفرینش منظرهای باکیفیت و سودمند، ارتقا یافته و با برقراری ارتباط ذهنی با ذی‌اثران، کیفیت ادراک زیست‌بوم در ارتباط با منظر روستایی، در پژوهشگران بهبود می‌یابد.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ابعاد فرهنگی - اجتماعی در بیشتر اقلیم‌ها پراهمیت‌تر تشخیص داده شده‌اند. البته اخیراً در اقلیم معتدل و مرطوب به دلیل گردشگر پذیر بودن، دسترسی و

19. Naveh

18. Rapoport

نشانگرهایی مانند سنت‌ها، رسوم، دانش و باورهای عامه، بیانگر اخلاقیات و ارزش‌های پایای ساکنان بومی بوده و خصلت ذاتی جامعه روستایی شده‌اند. این الگوهای رفتاری چنان که توسلی (۱۹۹۷) نیز معتقد است؛ در قالب آئین‌های مذهبی و قومی ظاهر شده و عموماً با بار فرهنگی و روانی، کیفیتی ادراکی به فضا می‌بخشند. این نتیجه، دیدگاه لینچ^{۲۱} (۱۹۹۴) را که معتقد است؛ پایداری متعلق به منظرهایی است که تداوم فرهنگی را ارتقا بخشیده، به بقا و پایداری ساکنان کمک کند و زمینه رشد فردی آن‌ها را فراهم آورده باشد یا آن را تقویت کند، را تأیید می‌کند. بنابراین برای حفظ پایداری منظر روستایی، علاوه بر حفظ کیفیت‌های طبیعی و کالبدی آن، باید نشانگرهای فرهنگی که از دید ساکنان بومی حائز ارزش و اهمیت هستند، از گزند تأثیرات منفی محرکه‌های بیرونی و روند دگرگونی‌های ناهمگون، حفظ شوند.

هرچند ساکنین روستا؛ ارتباطات، همبستگی، تعاون و همکاری مردم با یکدیگر را نشانگر تأثیرگذاری در پایداری به حساب نمی‌آورند؛ اما این تعاملات، محرک‌های است که به‌طور غیرمستقیم بر پایداری منظر روستایی تأثیر بسزایی می‌گذارد.

پژوهش‌های قبلی مانند نظریه کیفیت بصری و سیمای سکونتگاه لینچ (۱۹۹۴)، با وجودی که ابعاد کالبدی را بیشتر مورد توجه قرار داده‌اند، اما به سرزندگی (از جنبه اجتماعی و بیولوژیک) و معنی‌دار بودن زندگی نیز اشاره داشته‌اند که نتایج این پژوهش مبین آن است.

روستاییان نشانگرهای اقتصادی مانند شیوه‌های معیشتی روستا و متنوع بودن راه‌های کسب درآمد، شامل؛ کشاورزی، دامپروری و صنایع روستایی را مؤثرتر از سایر نشانگرهای اقتصادی ارزش‌گذاری کرده‌اند.

همچنین تعدادی از افراد، افزایش درآمد را در میزان توجه مردم به ظاهر خانه و به تبع آن، منظر بافت کالبدی مؤثر می‌دانند. اما در مجموع درصد کمتری از پاسخ‌دهندگان، نشانگرهای بعد اقتصادی را دارای تأثیر زیاد تشخیص داده‌اند. نتیجه حاصل از نشانگرهای بعد اقتصادی در شرایط زمینه‌ای روستایی ایران، با مدل اکوتراست (اقتصاد محیط‌زیستی قابل‌اعتماد) که «مناطق روستایی مولد» را مطرح ساخته و بر تولید به‌منظور بازدهی اقتصادی متمرکز تأکید دارد، در تناقض است. یکی از دلایل آن می‌تواند تأثیرات غیرمستقیم و تدریجی تحولات اقتصادی بر منظر روستایی باشد. و اینکه معمولاً در دید عموم کلمه منظر بیشتر تداعی‌کننده مواردی است که در ظاهر و نمای اشیاء یا محیط و در زمانی کوتاه بروز می‌یابد، حال آنکه تأثیرات غیرمستقیم و ثانویه به تدریج و در پی سایر عوامل، تأثیرات خود را به نمایش می‌گذارند. با این وجود برای یافتن علت‌های این تناقض به

اقلیمی» است. این نشانگرها، هم‌آوا با بنتلی (۱۹۹۰) بر سازگاری بصری در حین پشتیبانی از زیست‌بوم‌ها بوده و همسو با نظریه برابان گودی (۱۹۹۳) بر هماهنگی با بستر روستا، مقیاس انسانی و خوانایی تأکید دارد. نشانگر پراهمیت بعدی؛ «هماهنگی معماری روستا با طبیعت اطراف» است. این نشانگر مؤید ویژگی کل‌گرای منظر چندمنظوره در کلیه زیست‌بوم‌های انسانی که سلمون (۲۰۰۸) نیز به آن اشاره دارد، است

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد در بعد طبیعی، بیشترین درصد روستائیان «منظرهای شگفتانگیز و تحسین‌برانگیز طبیعی» را نشانگری مهم برای منظر پایدار روستایی از بعد طبیعی می‌دانند. این نشانگر همسو با پژوهش‌های سلمون (۲۰۰۹) است که عقیده دارد؛ مردم اغلب از طریق ویژگی‌های خاص منظر مانند: منابع طبیعی ویژه یا میراث تاریخی خاص، محلی را می‌شناسند. با توجه به اهمیت این نشانگر حفظ این مناظر برای پایدار ماندن منظر روستایی مهم است.

وجود نقاط سبز و خرم، و خوش‌آب‌وهوا در طبیعت اطراف روستا و وجود فضای سرسبز روستا و اطراف آن، از جمله خصوصیات طبیعی هستند که به تجربه ساکنان محلی نشانگر مؤثری در تشخیص منظر پایدار روستایی به حساب می‌آیند. در همین راستا نتایج پژوهش‌های قبلی نشان داده‌اند که برای پایداری منظر، شبکه‌های آب و پوشش گیاهی که زیربنای عملکردی نواحی حومه‌ای هستند، باید در این مقیاس به هم متصل باشند. جمع شدن منظرهای متنوع طبیعی در یک جا (مانند؛ کوه، دره، دشت) و همچنین چشم‌انداز خاصی که روستا به دلیل وسعت زمین‌های قابل کشت به نمایش می‌گذارد نیز خصوصیت‌های بعدی هستند که در شرایط زمینه‌ای روستایی ایران، نشانگر دیگری از منظر پایدار محسوب شده است. در این خصوص همان‌گونه که تام ترنر^{۲۰} (۱۹۹۸) به ایده مقایسه الگوهای موجود در یک چشم‌انداز اشاره دارد و روابط بین محیط‌های زیستی را حائز اهمیت می‌داند؛ به‌جای بررسی زیست‌بوم‌ها به‌صورت مجزا از یکدیگر، باید بر ساختارها و الگوهای موجود در منظر تمرکز شود.

نشانگرهایی که بیشترین درصد روستائیان آن‌ها را از بعد فرهنگی - اجتماعی پراهمیت و تأثیرگذار تشخیص داده‌اند، عبارت است از؛ هویت تاریخی و قدمت روستا. همسوی با نتایج پژوهش، سلمون (۲۰۰۸ و ۲۰۰۹) نیز هویت را گزینه‌ای پراهمیت در منظر پایدار دانسته است. چرا که هویت تاریخی و قدمت، حس تعلق به مکان را غنا می‌بخشد. وجود مراسم خاص در روستا و توجه مردم به آن‌ها، مانند؛ جشن‌های سنتی، آیین‌های عزاداری و مذهبی و همچنین دل‌بستگی و وابستگی به زادگاه نیز نشانگرهای تأثیرگذاری در این بعد هستند. هر چند به‌صورت ثانویه و به‌کندی ردپای خود را بر منظر باقی می‌گذارند.

21. Lynch

20. Turner

پژوهش‌های بیشتری نیاز است. در همین حال نتایج پژوهش با دیدگاهی که بر اهمیت پایداری منظر سنتی کشاورزی تأکید دارد، همسو است.

تشکر و قدردانی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، مقاله حامی مالی نداشته است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- Abbaszadegan, M. (2017). The landscape of Iranian villages, university of Tehran.
- Akrami, Gh. (2010). The mysteries of rural architecture housing and rural environment journal, Vol.29, N. 131; Pp. 27-50.
- Akrami, Gh. Sameh, R. (2016). Reflections on rural texture and architecture, Jihad Daneshgahi
- Amekawa, Y. (2010). Towards sustainable agriculture in the developing world: Theoretical perspectives and empirical insights, PhD thesis, Iowa state university, Paper 11294.
- Antonson, H. (2018). Revisiting the "Reading Landscape Backwards" Approach: Advantages, Disadvantages, and Use of the Retrogressive Method. *Rural Landscapes: Society, Environment, History*, 5(1), p.4.
- Antrop, M. (2005). Why landscapes of the past are important for the future? *Rural Landscapes: past processes and future strategies*, *Landscape and Urban Planning Journal*, 70(1-2), pp.21-34.
- Antrop, M. (2006). Sustainable landscapes: contradiction, fiction or utopia? *Landscape and Urban Planning*. Vol. 75, Issues 3-4, pp: 187-197.
- Bahrainy, H. (2013). Urban Space analysis, university of Tehran, Tehran, Iran.
- Banski, J. Wesolowska, M. (2010). Transformations in housing construction in rural areas of Poland's Lublin region – influence on the spatial settlement structure and landscape aesthetics, *Landscape Urban Plan.* 94, pp. 116-126.
- Bell, S. (2012). *Landscape: Pattern, Perception and Process*. 10.4324/9780203120088.
- Bentley, I. (1990). *Ecological Urban Design*, *Architects Journal*, 192(24): 69-71.
- Berglund, Björn E., Kitagawa, J., Lageras, P., Nakamura, K., Sasaki, N., Yasuda, Y. (2014). Traditional Farming Landscapes for Sustainable Living in Scandinavia and Japan: Global revival through the satoyama initiative, *Ambio*. Vol. 43(5): 559-578.
- Conrad, E., Christie, M., Fazey, I. (2011). Is research keeping up with changes in landscape policy? A review of the literature, *Journal of Environmental Management*, Vol. 92(9), Pp. 2097-2108.
- Domona, G. (2011). Landscape as resource: Consequences, challenges and opportunities for rural development, *J. Landscape and Urban Planning*, Volume 100, Issue 4, pp: 338-340
- Finka, M., Kozová, M. & Petrikova, D. (2009). Transforming landscape- interactive processes between landscape and society in central Europe, *European Landscapes in Transformation: Challenges for Landscape Ecology and Management*.
- Fukamachi, P. (2017). Sustainability of terraced paddy fields in traditional satoyama landscapes of Japan, *Journal of Environmental Management*, Vol. 202(3): 543-549.
- Goodey, B. (1993). Two Gentlemen in Verona: The Qualities of Urban Design, *Streetwise*, 4(2):3-5.
- Gorka, A. (2016). Landscape rurality: new challenges for the sustainable development of rural areas of Poland, *Procedia Engineering* 161(1373 - 1378).
- Houghton, G., Hunter, C. (1994). *Sustainable Cities*, London: Jessica Kingsley.
- Hauser, L.T., Sluis. T.V.D., Giezen, M. (2016) The Role of Farm Management Characteristics in Understanding the Spatial Distribution of Landscape Elements: A Case Study in the Netherlands, *Rural Landscapes Journal: Society, Environment, History*, 3(1), p.7.
- Hojat, I. (2006). The effect of land reform on the shape of Iranian villages, *Fine arts Journal*, Vol.26, Pp.75-84
- Knaps, F., Herrmann, S. (2018). Analyzing Cultural Markers to Characterize Regional Identity for Rural Planning, *Rural Landscapes: Society Environment History*, Vol 5(1), p:1.
- Kowkabi, L. (2021). Revitalization of bio infrastructure network, an approach to urban regeneration: A case study of the qanats of Tehran, *Urban Forestry & Urban Greening*, V. 59., <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2021.127020>.
- Kowkabi, L., Akrami, G., Badri, S., Rezvani, M.R. (2014). The review of transformation in cultural landscape based on ecological, socio-economic approaches, the case of urban-rural landscapes. *JHRE*. Vol., 33 (147), Pp.31-50.
- kowkabi, L. (2020). Explaining the fundamental characteristics of sustainable rural landscape through application of grounded theory, case study: "historic village of Furg". *Journal of Environmental Studies*, 45(4), 693-709.
- Kowkabi, L., Badri, S. (2020). Explaining Sustainable Landscape Indicators in the Rural Area of Iran Based on Experts' and Professionals' Assessment. *Journal of Rural Research*, 11(1), 50-65.
- Landscape Institute, I.E.M.A. (2013). *Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment*, Routledge press.
- Lynch, K. (1994). *Theory of Good City*, The MIT Press.
- Mahdavi, M. (2014). *An Introduction to Rural Geography in Iran- The Study of Rural Geographical circumstances*, Samt publication.
- Mahmoodi, S., Rokneddin Efekhari, A., Ghaffari, G. (2016). Localization of indicators of social capital in rural areas of Iran. *Journal of rural research*, 7(4), 618-643.
- Montero-Parejo, M.J., Jeong, J.S., Hernandez-Blanco, J., & Garcia-Moruno, L. (2017). Rural Landscape Architecture: Traditional versus Modern Facade Designs in Western Spain, *Landscape Architecture - The Sense of Places, Models and Applications*.
- McGranahan, D.A. (2008). Landscape influence on recent rural migration in the US, *Landscape Urban Plan.* 85, pp. 228-240.
- Motloch, John L. (2000). *Introduction to Landscape Design*, John Wiley & Sons.
- Naveh, Z., Lieberman, A. S. (2013). *Landscape Ecology, Theory and Application*, Springer.

- Oliveira, R., Nielsen, K.A., & Vasconcelos, L. (2009). Re-attaching people to landscape through collaborative decision making: a must for sustainable management.
- Paquette, S., & Domon, G. (2003). Changing ruralities, changing landscapes: exploring social recomposition through a multi-scale approach, *J. Rural Stud.* 19, pp. 425-444
- Patrick, R. (2002). Developing sustainability indicators for rural residential area: the public transit connection, Simon Fraser University, United State.
- Porteous, J. D. (2013). *Environmental Aesthetics: Ideas, Politics & Planning*, Routledge Publishing.
- Pourtaheri, M., Badri, S.A., Rokn al-Din Iftikhari, A. (2014). Rural settlements- with emphasis on global and Iranian experiences, Natural Disaster Research Institute.
- Rapoport, A. (2016). *Human Aspects of Urban Form: Towards a Man Environment Approach to Urban Form and Design*, Elsevier.
- Rezvani, M., Akbarian, S., Eftekhari, A., Badri, S. (2012). A Comparative Study of Economic Effects of Second Homes Tourism and Same Day Visits in Rural Areas with Sustainable Development Approach (Case study: Shemiranat County). *Journal of Rural Research*, 2(8), 35-62.
- Rovai, M., Andreoli, M., Gorelli, S., Jussila, H. (2016). Land Use Policy, A DSS model for the governance of sustainable rural landscape: A first application to the cultural landscape of Orcia Valley, Tuscany, Italy, *V. 56*(217-237).
- Saeedi, A., Hosseini, S. (2010). The foundation for locating and establishing new villages, Natural Disaster Research Institute.
- Sartipipour, M. (2009). Analytical study of rural housing in Iran, *Soffeh*, Vol.19, N.49, Pp.47-60
- Selman, P. (2008). What do we mean by sustainable landscape? Sustainability: science, practice, & policy. vol. 4(2) pp: 23-28. <http://ejournal.nbii.org>.
- Selman, P. (2009). Landscape multifunctionality. Sustainability: science, practice, & policy. vol. 5(2) pp: 45-52. <http://ejournal.nbii.org>.
- Taghvaei, S.H. (2013). Rural Landscape and Features of Manipulation of Natural Environment, *JHRE*. Vol. 32 (143), Pp.15-38.
- Tampson, Ian. H. (2002). *Ecology, community and delight a trivalent approach to landscape*, Elsevier
- Tavassoli, M. (1997). Principles and methods of urban design and residential spaces in Iran (Vol.1), Iran Urban Planning and Architecture Studies and Research Center.
- Turner, T. (1998). *Landscape Planning and Environmental Impact Design*, UCL Press.
- Viskovicnika, N.R. (2017). Spatial Constraints of Slovenian Farms: What Does Urbanization Have to Do with It? Vol.9 (2), pp: 274-286.
- Walsh, C. (2020). Landscape Imaginaries and the Protection of Dynamic Nature at the Wadden Sea, *Rural Landscapes: Society Environment History*. Vol.7 (1), p.1.